

PIRMOSIOS KARDINALIOSIOS DORYBĖS ĮVARDIJIMO PROBLEMA

Gintautas Vyšniauskas

Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto
Filosofijos katedra
H. Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda, Lietuva
Telefonas (+370 46) 398 517
Elektroninis paštas gv98689@gmail.com

Pateikta 2011 m. spalio 12 d., parengta spausdinti 2012 m. kovo 29 d.

Anotacija. *Krikščionybė iš Platono perėmė keturių kardinalių dorybių sampratą, o iš Aristotelio – mokymą apie proto (intelektines) ir moralines dorybes. Kadangi lietuvių kalba dorybes aiškiai skiria nuo galių, o lotynų (ir anglų) kalba jas abi žymi tuo pačiu žodžiu virtus (virtue), tai siekiant lietuvių kalba išreikšti Aristotelio ir Tomo Akviničio dorybių etiką kyla problemų.*

Šiame straipsnyje nagrinėjama pirmosios kardinalios dorybės, graikiškai vadinamos φρονήσις, lotyniškai – prudentia, įvardijimo problema; parodoma, kad ši dorybė filosofinėje, etinėje ir katechetinėje literatūroje vis dar neturi vieno aiškaus įvardijimo. Tokia padėtis neturėtų būti toleruojama, nes lemia aibes tiek teorinių, tiek didaktinių keblumų: tik šią problemą nagrinėjęs specialistas gali be vargo suprasti, kad skirtingi pavadinimai įvardija tą patį objektą.

Palyginęs įvairius prudentia vertimo variantus ir tai, kaip ją aiškina Aristotelis ir Tomas Akvinietis, straipsnio autorius daro išvadą, kad, jo manymu, tinkamiausiu tos dorybės vertiniu galėtų būti kalbininko Jono Dumčiaus pasiūlytas „supratingumas“.

Reikšminiai žodžiai: *dorybių teorija, kardinalios dorybės, išmintis, supratingumas, Akvinietis, Aristotelis.*

Gramatinės ir sintaksinės priežastys, skiriančios vieną kalbą nuo kitos ar vieną žodį nuo kito toje pačioje kalboje, iš tikro yra ne priežastys, o *pasekmės* kažkokio gilesnio veiksnio, kuris jas kildina ir žodyje bei sakinyje įkūnija.

A. Maccina. *Filosofijos keliu*

Įvadas

Šio straipsnio tyrimų sritis – aristotelinė-tomistinė dorybių teorija; objektas – svarbiausioji moralinė dorybė, graikiškai vadinama *φρονήσις*, lotyniškai – *prudentia*; problema – jos įvardijimas lietuvių kalba; metodas – įvardijimų įvairovės tyrimas; tikslas: pirma, atkreipti dėmesį į minėtą problemą; antra, remiantis atlikto tyrimo medžiaga, pasiūlyti jos sprendimo variantą.

1. Problema

Šiuolaikinė, kasdienė, pasaulietinė, nespecializuota lietuvių sąmonė žodžių junginį *moralinė dorybė* supranta kaip pleonazmą, nes jai atrodo, kad anapus moralės dorybių nėra. Taip manyti ją skatina pati lietuvių kalba: juk pasakymas *moralinė dorybė* – lietuviškas tik žodžiu „dorybė“, nes „moralė“ yra skolinys. Jis turi tikslų lietuvišką atitikmenį – „dorovė“. Kodėl gi juo nepasinaudojus ir neprakalbus apie *dorovinę dorybę*? Todėl, kad žodžių šaknys rodo **dorybės** ir **dorovės** neatskiriamumą: nėra dorybės be doros ir doros be dorybės. Tad pasakymas *dorovinė dorybė* yra daugiažodžiavimas. Taip mūsų kalba priešinasi krikščioniškai, aristotelinei-tomistinei dorybių teorijai: dorybe ji linkusi vadinti vien tai, kas dora, o tam, kas tiesiogiai siejasi su intelektu ir gamyba, ji turi kitą tikslų žodį – „galia“. Tačiau katechetas privalo aiškinti, kad egzistuoja dorybę pranokstančios teologinės, arba dieviškosios, dorybės, o etikos mokytojas, kad yra protinės, arba intelektinės, ir gamybinės, arba poetinės, dorybės¹. Todėl skolinys „moralinės“ čia būtinas, kad iš svetur atneštas teorijas padarytų priimtinas tautinei sąmonei. Tačiau kalba joms vis tiek priešinasi. Kaip vieną iš tokio pasipriešinimo apraiškų galima nurodyti pirmosios kardinaliosios dorybės įvardijimo problemą.

Akivaizdu, kad tokiai svarbiai dorybei turėtų būti suteiktas vardas, leidžiantis iš karto suprasti, jog kalbama būtent apie ją, o ne apie ką nors kitą. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais leidžiamoje literatūroje ta dorybė vadinama įvairiais vardais. Pavyzdžiui, *Nikomacho etikoje* ji vadinama **supratingumu**², *Krikščioniškoje etikoje*, *Etikos įvade* ir

1 Čia matome tą patį reiškinį: gimtasis žodis „protinės“, „gamybinės“ keičiami skoliniais – „intelektinės“, „poetinės“.

2 Aristotelis. *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų kalbos vertė J. Dumčius. Kn.: Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 176 (1141b).

Etika: filosofija kaip praktika – **protingumu**³, *Viduramžių žodyne* – **išmintimi**⁴, *Katalikų Bažnyčios Katekizme* – **išmintingumu**⁵. Atrodo, tarsi mūsų kalba negali apsispręsti, koku vienu vardu tą dorybę įvardyti.

2. Ko nepatartų Aristotelis

Šios problemos tyrimui geriausią medžiagą pateikia keturios, 1803–1806 numeriais pažymėtos *Katalikų Bažnyčios Katekizmo* pastraipos. Pirmose dviejose moralinė dorybė apibrėžiama kaip tvirtas, žmogiškomis pastangomis įgyjamas nusistatymas daryti gera; trečioji supažindina su moralinių dorybių sistemos makrostruktūra, kurios šerdį sudaro keturios svarbiausios, arba kardinalios, dorybės – *išmintingumas*, *teisingumas*, *tvirtumas* ir *susivaldymas*, apie tą šerdį sukasi visos kitos; ketvirtoji aiškina išmintingumo dorybės, kaip visų kitų dorybių vadovo, sampratą: „Išmintingumas yra dorybė, kuri įgalina praktinį protą visokiomis aplinkybėmis skirti, kas yra tikrasis mūsų gėris, ir rinktis tinkamas priemones jam pasiekti, „Gudrus žmogus apsvarsto savo žingsnius“ (Pat 14, 15).“⁶ Bet visiems žinoma, kad gudrumas artimesnis klastos ydai negu kuriai nors dorybei. Todėl kyla abejonių dėl vertimo tikslumo. Trečiasis pastraipos sakiny – „Išmintingumas yra „teisinga veikimo taisyklė“, sekdamas Aristotelium, rašė šv. Tomas.“⁷ – tas abejones dar labiau sustiprina, nes Aristotelis išmintį sieja ne su praktiniu, o su teoriniu protu: „...išmintis yra tobuliausia pažinimo forma. [...] Ji yra mokslas apie kilniausias būties formas, tai tarsi visų mokslų mokslas.“⁸ Trumpiau tariant, išmintis priklauso metafizikai, o ne etikai. „Todėl Anaksagorą, Talį ir kitus į juos panašius žmonės laiko išmintingais, bet ne supratingais, nes mato, kad jie nemoka suprasti, kas jiems naudinga...“⁹. Vadinas, teisingos veikimo taisyklės Aristotelis negalėtų patarti vadinti išmintingumu. Bet gal Akvinietis galėtų?

3. Ką patartų Tomas Akvinietis

Norėdami atsakyti į šį svarbų klausimą, privalome išnagrinėti *Katekizmo* pastraipos išnašoje nurodytą *Teologijos sumos* artikulą⁹, kuriame sprendžiamas klausimas, ar tai, ką Tomas vadina *prudencia*, o *Katekizmas* – išmintingumu, priklauso tik praktiniam, ar ir teoriniam protui (*utrum prudentia pertinet ad rationem practicam tantum vel etiam*

3 Peschke, K. H. *Krikščioniškoji etika*. Iš anglų kalbos vertė N. Norkūnienė. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997, p. 346; Anzenbacher, A. *Etikos įvadas*. Iš vokiečių kalbos verė L. Anilionytė; G. Sodeikienė. Vilnius: Aidai, 1995, p. 136; Baranova, J. *Etika: filosofija kaip praktika*. Vilnius: Tyto Alba, 2002, p. 123.

4 Dinzelbacher, P. *Viduramžių žodynas*. Vilnius: Aidai, 2004.

5 *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. Kaunas: LKB TTK leidykla, 1996, p. 382 arba <<http://katekizmas.lt/kbk1996p2003/N16B77.html>>.

6 *Ibid.*

7 Aristotelis. *Nikomacho etika*, *supra* note 2, p. 175 (1141a).

8 *Ibid.*, p. 176 (1141b).

9 *S. Th.* 2-2, q. 47, a. 2.

ad speculativam)? Artikulas suskirstytas į tris dalis. Pirmąją galima pavadinti *pro et contra* dalimi, nes joje pateikti trys argumentai, ginantys nuomonę, kad išmintingumas (*prudentia*) priklauso ne tik praktiniam, bet ir teoriniam (*speculativam*) protui, ir vienas argumentas, teigiantis, kad išmintingumas priklauso tik praktiniam protui. Antroji artikulo dalis – svarbiausia, nes autorius joje išdėsto ne įvairias nuomones, o savo paties požiūrį. Trečioje dalyje jis grįžta prie pradžioje išsakytų argumentų ir pateikia savo atsakymus į kiekvieną atskirai.

Svarbiausias pirmojo argumento teiginys – *Patarlių knygos* posakis „*sapientia est viro prudentia*“ (Pat 10,23) iš karto kelia keblumų. Juk jeigu vadovautumės *Katekizmu*, tai šį posakį perskaitytume šitaip: „išmintis yra žmogaus išmintingumas“ ir atsidurtume toje pat padėtyje, į kurią buvome patekę „moralinės dorybės“ atveju, beprasmiu daugiažodžiavimo padėtyje.

Antrasis argumentas cituoja Bažnyčios Tėvo Ambraziejaus teiginį, kad išmintingumas (*prudentia*) ieško tiesos bei skatina žingeidumą, ir juo remdamasis daro išvadą, kad išmintingumas priklauso ne tik praktiniam, bet ir teoriniam protui, kuriam labiausiai rūpi tiesa.

Trečiasis argumentas primena, kad Aristotelis išmintingumą sieja su menais, o kadangi greta praktinių (gamybinių) menų yra dar ir teoriniai, arba laisvieji, menai, tai peršasi išvada, kad išmintingumas priklauso ir teoriniam protui.

Argumentai atrodo svarūs ir autoritetingi. Tačiau Akviniėtis jiems suranda atsvarą. Jis rašo: „Bet priešingai teigia Aristotelis *Etikos* šeštoje knygoje, kad išmintingumas (*prudentia*) yra teisinga veikimo taisyklė. O ji priklauso tik praktiniam protui. Vadinasi, išmintingumas priklauso tik praktiniam protui.“

Šioje *pro et contra* situacijoje *Akviniėtis* privalo pateikti savo paties sprendimą. O jis yra trumpas ir kategoriškas – „akivaizdu, kad išmintingumas (*prudentia*) priklauso tik praktiniam protui“. Bet ar tai nereiškia, kad oponentai, o šiuo atveju – tai Šventasis Raštas (pirmasis argumentas) ir Bažnyčios Tėvas (antrasis argumentas), klysta? Norint rasti Akviniečio atsakymą, reikia tirti trečiąją artikulo dalį, ypač atsakymą į pirmąjį argumentą.

Tame atsakyme išmintį (*sapientia*) jis griežtai susieja su absoliučiai aukščiausios priežasties pažinimu (*sapientia considerat causam altissimam simpliciter*), o išmintingumą (*prudentia*) – su aukščiausio žmogaus gyvenimo tikslo supratimu bei siekimu ir daro išvadą, jog „teisingai sakoma, kad išmintingumas yra žmogaus išmintis, bet ne išmintis apskritai (*signanter dicitur quod prudentia est sapientia viro, non autem sapientia simpliciter*)“. Vadinasi, pasak Akviniečio, egzistuoja *sapientia* vadinama išmintis apskritai, ir *prudentia* vadinama žmogaus išmintis, kurių nederėtų painioti.

Kas yra toji išmintis apskritai (*sapientia simpliciter*)? Religiniai sąmonėi aišku, kad tai ne kas nors kita, o dieviška išmintis. Tačiau sekuliarizuota sąmonė tokios nepažįsta, todėl gali mėginti paneigti išminties (*sapientia*) ir išmintingumo (*prudentia*) perskyros prasmingumą. Bet vargu ar tai jai pavyktų, nebent ji sugebėtų paneigti ir tai, kad egzistuoja nuo žmogaus valios nepriklausomi, tačiau jo protui bent šiek tiek pažinūs dalykai, pavyzdžiui, visatos dėsniai, kurių pažinimą *Akviniėtis* vadina spekuliatyvine išmintimi. Tad abiem – tiek religinės, tiek sekuliarizuotos sąmonės – atvejais išminties

ir išmintingumo perskyra, taip pat ir tinkamo *sapientia* ir *prudencia* įvardijimo problema išlieka aktuali.

Iš ontologijos srities dabar persikelkime į logikos sritį. Akviniečio atsakyme į pirmąjį argumentą *sapientia* su *prudencia* siejama kaip giminė su savo rūšimi, arba kaip loginė klasė su savo poklasiu. Toks santykis leidžia *sapientia* įvardyti išmintimi, o *prudencia* išmintingumu, tačiau įvardijimo bendrašakniais terminais reikėtų vengti, nes jis užtemdo minėtą esminę perskyrą. Maža to, jis gali suklaidinti. Juk klaidinga antrojo argumento išvada daroma todėl, kad nepastebima, jog žodį *prudencia* Ambrozijaus vartoja ne griežtąja, o plačiąja prasme. Tomas rašo: „Ambrozijus, taip pat ir Tulijus¹⁰ žodį „išmintingumas“ vartoja platesniąja prasme, žymėdami juo bet kokią žmogišką pažinimą tiek teorinį, tiek praktinį (*Ambrosius et etiam Tullius nomen prudentiae largius sumunt pro qualibet cognitione humana tam speculativa quam practica*). Tad norint išvengti klaidos, būtina labai aiškiai tai, kas priklauso praktiniam protui (išmintingumas), atskirti nuo to, kas priklauso teoriniam protui (išmintis). Tačiau akivaizdu, kad šie žodžiai dėl bendros šaknies labiau rodo sąvokų artumą negu skirtingumą. Todėl atrodo, jog *Katekizmo* vertėjams Tomas patartų ieškoti kito, tinkamesnio žodžio svarbiausiai kardinaliajai dorybei įvardyti.

4. Tinkamesnio žodžio paieška

Kad tokio žodžio paieška jau seniai vyksta, rodo straipsnio pradžioje pateikti pavyzdžiai. Juos papildysiu dar vienu, rodančiu, kaip jo ieško Lietuvos filosofijai itin nuspelnęs istorikas ir vertėjas Romanas Plečkaitis. 1975 metais publikuotoje monografijoje *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje* jis rašo: „*prudencia* – išmintingumas. Išmintingumas susijęs su moraliniu pasirinkimu, jo objektas yra tas gėris, kuris pasirenkamas duotomis aplinkybėmis.“¹¹ Vėliau, 2009 metais publikuotoje Akviniečio veikalų vertimuose Plečkaitis *prudencia* verčia ne „išmintimi“, kaip anksčiau siūlė, o visai kitais žodžiais – „*sumanumu*“ ir „išmanymu“. Taip traktato *Apie valdžią* sakinį – *Et in rebus bellicis maiorem gloriam de victoria consequitur prudentia* (čia ir toliau pabraukimai mano – G. V.) *ducis, quam militis fortitudo* – jis verčia šitaip: „Ir kare didesnė šlovė už pergalę tenka vado sumanumui negu kario narsumui.“¹² O traktato *Apie ateities spėjimą* sakinį – *Relinquitur igitur quod homines sorte aliquid inquirunt in rebus humanis aequaliter ad se pertinentibus, que per propriam prudentiam non possunt cognoscere, nec ad effectum perducere* – verčia: „Taigi tenka konstatuoti, kad žmonės imasi burtų žmogiškuose reikaluose, kurie kaip nors su jais susiję ir kurių savo išmanymu negali pažinti, nei įgyvendinti.“¹³

10 Markas Tulijus Ciceronas (106–43), Romos respublikos žlugimo laikų politinis veikėjas, teisininkas, oratorius, filosofas ir literatas.

11 Plečkaitis, R. *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1975, p. 369.

12 Akvinietis, T. *Filosofijos traktatų rinktinė*. Iš lotynų kalbos vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai, 2009, p. 81.

13 *Ibid.*, p. 106.

Taip šalia išmintingumo kaip *prudencia* reikšmės Plečkaičio žodyne atsiranda su-manumas ir išmanymas. Pateiktuose pavyzdžiuose jų panaudojimo reikalauja aplinkybių konkretumas: būtent jos lemia, koku lietuvių kalbos žodžiu bus perteikta lotyniškoji *prudencia*. Tokiais atvejais šis žodis traktuojamas kaip žymintis kurį nors iš pirmosios kardinaliosios dorybės porūšių, kurių žymėjimui lotynų kalba atitikmenų neturi, o mūsų kalba, kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, turi. Bet kai apie tą dorybę prabylama kaip apie pačią savaime, išaiškėja, kad arba pati lietuvių kalba negali pasiūlyti tinkamo žodinio atitikmens, arba mes nemokame pasirinkti; arba pirmoji kardinalioji dorybė priešinasi įvardijimui lietuvių kalba, arba lietuvių kalba nenori šios dorybės į save priimti.

Šią probleminę situaciją Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto direktorė Dalia Marija Stančienė apibūdina taip: „Pati kilniausia dorybė yra *prudencia*, t. y. apdairumas, protingumas, išmintingumas, nuovoka. Reikia turėti omeny visas šias reikšmes, nes nė viena iš jų atskirai nepasako, kas yra *prudencia*.“¹⁴ Šis teiginys tiksliai nusako mūsų problemą: ieškodami etikos termino atsiduriame tirštame semantiniame debesyje, kurio migla trukdo apsispręsti. Bet apsispręsti reikėtų, nes etika yra mokslas, o *prudencia* – viena iš pačių svarbiausių jos sąvokų. Ir nors Aristotelis įspėja etikoje nereikalauti matematinio tikslumo¹⁵, vis dėlto tinkamo termino minėtai sąvokai (ir ne tik jai) neturėjimas suponuoja nemalonų klausimą, ar apskritai įmanoma adekvati aristotelinės-tomistinės etikos išraiška lietuvių kalba? Gal pati kalbos prigimtis tai etikai priešinasi? Kad ir kaip ten būtų, jau įsitikinome, kad termino paieška vyksta.

5. Galimas kandidatas

Atrodo, kad vienas iš dėmesio vertų kandidatų galėtų būti žodis „supratingumas“. Su tam tikromis išlygomis galima sakyti, kad jį siūlo du vertėjai: Senojo Testamento vertėjas iš graikų, hebrajų ir aramėjų kalbų Antanas Rubšys ir Aristotelio *Nikomacho etikos* vertėjas iš senosios graikų kalbos Jonas Dumčius. Pirmasis Akviniečio cituotą *Patarlių knygos* posakį verčia šitaip: „...išmintis – supratingam žmogui“ (Pat 10,23); antrasis daro tą pačią perskyrą aiškindamas, kad supratingas yra tas, kuris gerai sprendžia apie žmonių reikalus, o išmintingas – tas, kuris žino ne tai, kas žmonėms gera, o tai, kas apskritai geriausia: „...išmintis yra ir mokslinis pažinimas, ir supratimas, kas iš prigimties yra vertingiausia. Todėl Anaksagorą, Talį ir kitus į juos panašius žmonės laiko išmintingais, bet nesupratingais, nes mato, kad jie nemoka suprasti, kas jiems naudinga...“¹⁶ Tai tik viena iš keliolikos *Nikomacho etikoje* esančių aiškių išminties ir supratingumo perskyrų, išmintį priskirianti teorinio proto domeniui, o supratingumą – praktinio proto semantiniam laukui.

Kad ši perskyra teisinga, galima įsitikinti minėtoms citatoms iš *Patarlių knygos* ir *Nikomacho etikos* pabandę pritaikyti pirmąjį Plečkaičio pasiūlytą vertimo variantą.

14 Stančienė, D. M. *Tomo Akviniečio etika*. Vilnius: VPU leidykla, 2001, p. 28.

15 Aristotelis. *Nikomacho etika*, supra note 2, p. 65 (1094b).

16 Aristotelis. *Rinkiniai raštai*, supra note 2, p. 176 (1141b).

Prudentiae priskyres išmintingumą, *sapientia* jis išvertė žodžiu „protingumas“¹⁷. Todėl mes dabar gauname tokius vertimo variantus: „Protingumas yra žmogaus išmintingumas“ ir „...protas yra ir mokslinis pažinimas, ir supratimas, kas iš prigimties yra vertingiausia. Todėl Anaksagorą, Talį ir kitus į juos panašius žmonės laiko protingais, bet neišmintingais...“ Palyginus su originalu (Dumčiaus vertimu) matyti, kad Aristotelio mintis iškreipta nepataisomai. Vadinasi, pasirinkimas buvo klaidingas.

Dabar trumpam sugrįžkime prie jau nagrinėto Akviniečio teksto, kuriame „išmintingumą“ pakeitę „supratingumu“ galime perskaityti: „...išmintis svarsto absoliučiai aukščiausią priežastį“; „...supratingumas yra išmintis žmogiškuose reikaluose, bet ne išmintis apskritai, nes aukščiausiąją priežastį jis svarsto su išlygomis, kadangi rūpinasi tik žmogaus gėriu...“; „Ir todėl teisingai sakoma, kad supratingumas yra žmogaus išmintis, bet ne išmintis apskritai“. Akivaizdu, kad „supratingumas“ tekstą daro aiškesnį. Tuo tarpu „išmintingumas“ nuo „išminties“ skirias tik tiek, kiek „kvailumas“ nuo „įžvalybės“.

Kad „išmintingumas“ nėra tinkamas kandidatas svariausios kardinaliosios dorybės įvardijimui, rodo antrasis Kazimiero Kuzavinio *Lotynų-lietuvių kalbų žodyno* leidimas. Sudarytojas nusprendė, kad „išmintingumas“, pirmojoje žodyno laidoje pateiktas kaip viena iš *prudentia* reikšmių, nėra tinkamas, todėl antrojoje laidoje jį pakeitė „įžvalgumu“.

Išvados

1. Konkrečių pirmosios kardinaliosios dorybės *prudentia* vertimo pavyzdžių tyrimas atskleidė problemą, kurią galima apibūdinti kaip įtampą tarp aristotelinės-tomistinės etikos ir lietuvių kalbos: turtinga mūsų kalba priešinasi spraudžiama į svetimų teorijų Prokrusto lovą.

2. Adekvati aristotelinės-tomistinės etikos išraiška lietuvių kalba būtų įmanoma Lietuvos humanitarų bendruomenei susitarus dėl tikslesnio *prudentia* įvardijimo, tačiau to dar nėra padaryta.

3. Tyrimas parodė, kad tinkamiausias žodis svarbiausios kardinaliosios dorybės *prudentia* įvardijimui galėtų būti „supratingumas“.

Literatūra

Akviniėtis, T. *Filosofijos traktatų rinktinė*. Iš lotynų kalbos vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai, 2009.
Anzenbacher, A. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1995.
Aristotelis. *Nikomacho etika*. Kn.: Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.

Baranova, J. *Etika: filosofija kaip praktika*. Vilnius: Tyto Alba, 2002.
Dinzelbacher, P. *Viduramžių žodynas*. Vilnius: Aidai, 2004.
Katalikų Bažnyčios Katekizmas. Kaunas: LKB TTK leidykla, 1996.

17 Plečkaitis, R., *supra* note 11, p. 373.

Peschke, K. H. *Krikščioniškoji etika*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1997.

Plečkaitis, R. *Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1975.

Sancti Thomae Aquinatis *Summa Theologiae*, secunda secundae. Matriti: La editorial catolica, S. A., 1952.

Stančienė, D. M. *Tomo Akviniečio etika*. Vilnius: VPU leidykla, 2001.

THE PROBLEM OF NAMING THE FIRST CARDINAL VIRTUE

Gintautas Vyšniauskas

Klaipėda University, Lithuania

Summary. *From Plato Christianity borrowed the four classical virtues prudence or practical wisdom, justice, courage, and self-control; from Aristotle the distinction between intellectual and moral virtues. These borrowings cause considerable problems when transferred into the dense semantic field of the Lithuanian language for, unlike Latin (through which Lithuanians started their acquaintance with Christian philosophy in the 14th century), the Lithuanian language has no need of such distinction, which springs from the equivocate of virtue, for in its own lexicon it possesses distinct univocal names: for ethical virtue dorybė, and for intellectual virtue galia. Thus, in the semantic field of the Lithuanian language, the Aristotelian distinction seems quite superfluous; for dorybė itself indicates morality without any additional qualification. Therefore the expression moral virtue seems an awkward pleonasm when formulated in purely Lithuanian words dorovinė dorybė. The substitution dorovinė by moralinė (moral) just conceals the problem, but does not solve it.*

Related to this there is another and even more serious problem: not only speculative but also practical, first of all didactically. The problem is how to name prudence, the first cardinal virtue, in Lithuanian.

Some scholars, for example, D. M. Stančienė maintains that, when speaking of prudence, the noblest of cardinal virtues, one has to keep in mind the whole set of words: circumspection, rationality, wisdom, sagacity and so on, for no one of them, taken separately, expresses the meaning of prudentia. If this is true, then we find ourselves not in the semantic field but in the semantic swamp and the question concerning the possibility of Christian ethics in the Lithuanian language arises of itself. It seems as if the Lithuanian language resists being put into the Procrustean bed of foreign theories.

The obvious sign of this resistance is the diversity of names given to that virtue. The translator of The Catechism of the Catholic Church presents prudentia as išmintingumas, which means either wisdom or judiciousness; the translator of Christian Ethics by Karl H. Paschke presents protingumas, which in English can be related to thirteen synonyms: rationality, sense, reasonableness, etc. There are other translation versions as well.

Although at the beginning of Nicomachean Ethics Aristotle writes that only a fool could demand mathematical precision in ethics, nevertheless the Christian ethics is unlikely possible

within the framework of the language which appears unable of providing the term for the first cardinal virtue. Relying on the analysis of Aquinas' Summa theologiae, Aristotle's Nicomachean ethics translation from Greek and the Old Testament translation from Hebrew, Aramaic, and Greek the author of the article comes to the conclusion, that the most proper name for prudentia could be supratingumas, which is an approximate equivalent of English intelligence.

Keywords: *virtue-ethics, cardinal virtues, wisdom, prudence, Aquinas, Aristotle.*

Gintautas Vyšniauskas, Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filosofijos katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptis: Tomo Akvinečio filosofija.

Gintautas Vyšniauskas, Klaipėda University, Faculty of Humanities, Department of Philosophy, Associate Professor. Research interest: Thomas Aquinas' philosophy.